

# УЗАГАЛЬНЕННЯ ПОНЯТЬ «ПАСАЖИРСЬКІ ЗАЛІЗНИЧНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ» ТА «ПІЛЬГОВІ ПАСАЖИРСЬКІ ЗАЛІЗНИЧНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ» У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

КОТИК В. В., ГУЛАЙ О. С.

УДК 656.23: 656.224

**Котик В. В., Гулай О. С. Узагальнення понять «пасажирські залізничні перевезення» та «пільгові пасажирські залізничні перевезення» у контексті соціально-економічних перетворень**

У статті узагальнено, конкретизовано та дано визначення понять «пасажирські залізничні перевезення» та «пільгові пасажирські залізничні перевезення», які не були запропоновані та загальноприйняті до цих пір. Це дозволить розширити категоріальний апарат, надасть змогу оперувати більш точними, визначеними, уніфікованими поняттями у подальших дослідженнях, що є актуальним в умовах реформування залізничної галузі в цілому та при реформуванні механізму надання пільг у пасажирському секторі залізничних перевезень зокрема.

**Ключові слова:** пасажирські залізничні перевезення, пільгові пасажирські залізничні перевезення.

**Бібл.:** 16.

**Котик Віталій Вікторович** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки залізничного транспорту, Українська державна академія залізничного транспорту (пл. Фейербаха, 7, Харків, 61050, Україна)

**Гулай Олена Сергіївна** – аспірант, кафедра економіки залізничного транспорту, Українська державна академія залізничного транспорту (пл. Фейербаха, 7, Харків, 61050, Україна)

**E-mail:** elenka-1985.2011@mail.ru

УДК 656.23: 656.224

**Котик В. В., Гулай Е. С. Обобщение понятий «пассажирские железнодорожные перевозки» и «льготные пассажирские перевозки» в контексте социально-экономических преобразований**

В статье обобщено, конкретизировано и дано определение понятий «пассажирские железнодорожные перевозки» и «льготные пассажирские железнодорожные перевозки», которые не были предложены и общеприняты до сих пор. Данные определения позволят расширить категориальный аппарат, предоставят возможность оперировать более точными, определенными, унифицированными понятиями в последующих исследованиях, что представляется актуальным в условиях реформирования железнодорожной отрасли в целом и при реформировании механизма предоставления льгот в пассажирском секторе железнодорожных перевозок в частности.

**Ключевые слова:** пассажирские железнодорожные перевозки, льготные пассажирские железнодорожные перевозки.

**Библ.:** 16.

**Котик Віталій Вікторович** – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики железнодорожного транспорта, Украинская государственная академия железнодорожного транспорта (пл. Фейербаха, 7, Харьков, 61050, Украина)

**Гулай Елена Сергеевна** – аспирант, кафедра экономики железнодорожного транспорта, Украинская государственная академия железнодорожного транспорта (пл. Фейербаха, 7, Харьков, 61050, Украина)

**E-mail:** elenka-1985.2011@mail.ru

UDC 656.23: 656.224

**Kotik V. V., Gulay Y. S. Generalization of Concepts «Passenger Railway Transportations» and «Privileges Passenger Railway Transportations» in the Context of Socio- and Economic Transformations**

In the article are generalized, specified and given determination of concepts «Passenger railway transportations» and «privileges passenger railway transportations» which were not offered and before accepted until now. The determination will allow extend a category vehicle, will give possibility to operate more exact, certain, compatible concepts in subsequent researches, that appears actual in the conditions of reformation of railway industry on the whole, and at reformation of mechanism of grant of privileges in the passenger sector of railway transportations.

**Key words:** passenger railway transportations, privileges passenger railway transportations.

**Bibl.:** 16.

**Kotik Vitaliy V.** – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Economy of Railway Transport, Ukrainian State Academy of Railway Transport (pl. Feyerbakha, 7, Kharkiv, 61050, Ukraine)

**Gulay Yelena S.** – Postgraduate Student, Department of Economy of Railway Transport, Ukrainian State Academy of Railway Transport (pl. Feyerbakha, 7, Kharkiv, 61050, Ukraine)

**E-mail:** elenka-1985.2011@mail.ru

На підставі чітко визначених та узагальнених понять формується всебічне бачення будь-якого устрою існуючої або вдосконаленої системи. Тому своєрідний опис понять «пасажирські залізничні перевезення» та «пільгові пасажирські залізничні перевезення» дозволить логічно структурувати та узагальнити зв'язок між уже існуючими об'єктами господарювання. Комплексне узагальнення існуючих напрацювань у сфері залізничного транспорту дозволить оперувати більш точними, визначеними, уніфікованими поняттями в подальших дослідженнях.

На даний час проводиться реформування системи проїзду пільговими категоріями громадян, що регла-

ментується завданням Стратегії упорядкування системи надання пільг окремим категоріям громадян до 2012 року, затвердженої Кабінетом Міністрів України (розпорядженням від 3 червня 2009 р. № 594-р) [1].

Поняття «пасажирські перевезення» характеризується в дослідження Л. О. Позднякової [2] та В. О. Котик [3], «сфера пасажироперевезень» як узагальнююча соціально-економічна категорія визначена у праці В. П. Гудкової [4]. Поняття «залізничний транспорт» є часто вживаними, тому використовується та характеризується в багатьох джерелах і наукових працях, серед яких роботи О. М. Гудкова [5], О. М. Якименко [7], А. А. Авдовського, [11],

М. Н. Беленького [12], О. М. Громової [13], П. О. Яновського [14], Є. М. Сича [15], І. М. Аксьонова [16] та ін.

Сьогодні часто вживаним залишається поняття «пасажирські перевезення», яким оперують при визначенні основного завдання залізничних пасажирських перевезень – задоволенні потреб людей у переміщенні за допомогою різних видів транспорту. Але конкретизації цього поняття досі не зустрічалось у системному описі. Тоді як поняття «пільгові залізничні перевезення» є менш вживаним через свою вузьку спрямованість, що теж не було описано та охарактеризовано. Тому в умовах реформування існуючої системи надання пільг дане поняття повинно бути визначено для полегшення використання у подальшому дослідженні.

*Мета статті* – узагальнити та конкретизувати поняття «пасажирські залізничні перевезення» та «пільгові пасажирські залізничні перевезення» для подальшого використання в дослідженнях.

**Е**кономічна та соціальна інтеграція суспільства в глобальну національну систему економічних процесів зумовлюють розвиток пасажирських перевезень. З одного боку, йдеться про загальні інтеграційні процеси, завдяки яким відбувається економічний розвиток і зростання рівня життя у країні, а з іншого – відбувається розширення вільного соціального простору між країнами, що обумовлює повну свободу пересування.

В умовах соціально-економічних перетворень в країні задоволення платоспроможного попиту населення в перевезеннях, дотримання безпеки руху, збільшення швидкості пересування між економічними регіонами країни, перехід до ринкових відносин – це складові, які відображають сутність пасажирських залізничних перевезень в економіці України.

На сьогоднішній день практично кожна розвинена країна світу організовує пасажирські залізничні перевезення через їх масовість, регулярність, зручність для населення, технічну озброєність, провізну та пропускну спроможність, особливості розвитку та функціонування.

Визначення пасажирського транспорту трактується багатьма джерелами, найпоширенішим є визначення транспорту (від лат. *trans* – *через* і *portare* – *нести*) як сукупності засобів, призначених для переміщення людей, вантажів, сигналів та інформації з одного місця в інше [8].

Із Закону України «Про транспорт», Розділу I, статті 1 [9]: «Транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях». Тобто, транспорт являється одним із стратегічних галузей країни.

Також у Розділі I, статті 3[9]: «Місце і роль транспорту у суспільному виробництві визначає необхідність його пріоритетного розвитку, державної підтримки в задоволенні його потреб у транспортних засобах, матеріально-технічних і паливно-енергетичних ресурсах».

Із Закону України «Про залізничний транспорт», Розділу I, статті 1 [9]: «залізничний транспорт – виробничо-технологічний комплекс організацій і підприємств залізничного транспорту загального користування, призна-

чений для забезпечення потреб суспільного виробництва і населення країни в перевезеннях у внутрішньому і міжнародному сполученнях та надання усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо». Згідно із статтею 2 цього Закону сутність залізничного транспорту визначено так: «Залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення в перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України».

У Статуті залізниць України, Розділ VI [11] «Перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу і пошти» надано визначення задачі пасажирських перевезень: залізниці повинні забезпечувати потреби населення у пасажирських перевезеннях. Також повинні виконувати зобов'язання стосовно: безпеки користування залізничним транспортом; надання необхідної зручності, якості обслуговування пасажирів на вокзалах і в поїздах; своєчасне перевезення і збереження багажу і вантажобагажу. Також у Законі України «Про транспорт» Розділі I, статті 3 визначено ціль пасажирських перевезень: «...своєчасне, повне та якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях та потреб оборони України».

У роботі [11], зазначається, що пасажирський транспорт має велике соціально-економічне значення, оскільки відіграє важливу роль в життєзабезпеченні суспільства. На думку авторів, головним завданням цих перевезень є максимальне задоволення попиту на них населення при раціональному і економічному використанні технічних засобів. Беленький М. Н. [12], Громова О. М. [13], Яновський П. О. [14], визначають поняття «пасажирські перевезення» як механізм задоволення потреб населення у перевезенні. Сич Є. М. [15], Аксьонов І. М. [16] використовують ознакоутворююче поняття «пасажирських залізничних перевезень».

За результатом конвент-аналізу публікацій на тему визначення поняття «пасажирські залізничні перевезення» зроблено висновок, що у науковому аспекті це поняття ідентифікуються із закінченим технологічним процесом, який бере початок з необхідності задоволення існуючих потреб населення у переміщеннях, використовуючи спеціальне технічне обладнання залізничного транспорту. При цьому у жодному джерелі не було спроби отримання чіткого визначення поняття.

**Т**аким чином, з вищезазначеного, *пасажирські залізничні перевезення* – це вагомий рушійний механізм забезпечення соціального, економічного та інноваційного розвитку держави, який має безпосередній вплив на злагоджене її функціонування та включає в себе: сукупність цілей і методів злагодженої транспортної і тарифної політики держави та самостійних компаній-перевізників; розробку чітких заходів, спрямованих на утримання залізничної транспортної інфраструктури для здійснення суб'єктом транспорт-

ної мережі покладених на нього функцій; отримання та утримання безпечних та ефективних транспортних засобів для здійснення пасажирських перевезень у відповідності до зростаючих потреб швидкості та комфортабельності; досягнення основної загальнодержавної та суспільної мети – підтримки стабільного функціонування всієї транспортної системи та задоволення потреб населення у переміщенні.

Поняття *пільгових пасажирських перевезень* зустрічаються у роботі В. П. Гудкової [4] та характеризуються змогою розвивати та розширювати економічну, соціальну та культурну активність регіонів, областей, міст, забезпечувати перевезення пасажирів до місць роботи, навчання, лікування, відпочинку. Яновський П. О. описує саме забезпечення пільгових тарифів на низькому соціальному рівні (меншими навіть за собівартість відповідних перевезень) для населення протягом усього часу існування перевезень. Котик В. О. зазначає, що пільгова перевезення – це гарант стабільної економічної, політичної ситуації в країні. Взагалі, надання соціальних пільгових перевезень – це впевненість громадян у державі, в її керівництві, у завтрашньому дні та в стабільності існування й економічного зростання всієї країни, що значно підвищує довіру людей та формує почуття захищеності з боку держави.

Відповідно до «Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» Розділ 5, п 5.1 [11]: «До пільгових перевезень належить безплатний проїзд та проїзд зі знижкою вартості проїзду, що надаються відповідно до міжнародних угод, законів України, постанов Кабінету Міністрів України тощо».

Згідно із Законом України «Про транспорт», стаття 1 [9]: «...транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва, покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях»; згідно зі статтею 3 цього ж закону державне управління діяльністю транспорту здійснюється шляхом проведення та реалізації економічної (податкової, фінансово-кредитної, тарифної, інвестиційної) та соціальної політики, включаючи надання дотацій на пасажирські перевезення. Тобто, соціальна політика держави складається з багатьох елементів, один з основних – забезпечення пільгових перевезень населення.

З вищезазначеного: пільгові перевезення пасажирів залізничним транспортом – це складний процес, який відображає політику держави суспільного соціального спрямування, що базується на підтримці життєвого рівня населення країни та формуванні довіри серед населення до держави і дозволяє безкоштовно або зі встановленою знижкою, на підставі пільгового проїзного документа, здійснювати проїзд тій чи іншій особі, згідно з діючим законодавством.

## ВИСНОВКИ

Таким чином, залізничний транспорт – це одна з найважливіших галузей економіки країни, що виявляє суттєвий вплив на ефективність транспортно-економічних зв'язків у внутрішніх та міждержавних відно-

синах, що зумовлює динамічність та ефективність суспільного виробництва, є однією з основних виробників загальнодержавного ВВП та відображає економічний рівень розвитку народного господарства кожної розвинутої країни світу.

Натомість, пасажирські залізничні перевезення покликані задовольняти потреби населення у переміщенні, та разом з тим впливати на коефіцієнт рухливості населення, що відображає внутрішні та зовнішні економічні зв'язки держави.

Тоді *пільгові залізничні перевезення* – основа соціальної політики держави, що має велике значення для суспільства та держави в цілому, мета яких ґрунтується на багатьох факторах, серед яких основні: підтримка життєвого рівня населення країни та формування довіри серед населення до держави.

Тому пільгові перевезення пасажирів залізничним транспортом – це складний процес, який відображає політику держави суспільного соціального спрямування, що дозволяє безкоштовно або зі встановленою відповідною знижкою, на підставі пільгового документа здійснювати проїзд на пільгових умовах тій чи іншій особі, яка потребує державної підтримки, згідно з діючим законодавством. ■

## ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія упорядкування системи надання пільг окремим категоріям громадян до 2012 року, затверджено Кабінетом Міністрів України (розпорядження від 3 червня 2009 р. № 594-р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Позднякова Л. О. Соціально-економічна модель розвитку залізничного транспорту України : дис... д-ра екон. наук.: 08.02.03 / Л. О. Позднякова. – Х., 2002. – 426 с.
3. Котик В. О. Державне регулювання підвищення ефективності функціонування пасажирських перевезень : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 / В. О. Котик; ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2008. – 20 с.
4. Гудкова В. П. Сфера пасажироперевезень як узагальнююча соціально-економічна категорія / В. П. Гудкова : Збірник наукових праць ДЕДУТ. – (Серія «Економіка і управління»). – К., 2012. Вип.19. – С. 20 – 30.
5. Гудков О. М. Організаційно-економічні проблеми приміських пасажирських перевезень залізничним транспортом / О. М. Гудков // Проблеми економіки і управління на ж/д транспорті : Матеріали Междунар. научно-практич. конференції. КУЕТТ. – 2007. – Т. 2. – С. 109 – 111.
6. Якіменко О. М. Економічні наслідки пільгових перевезень на залізничному транспорті України / О. М. Якіменко // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. ст. – Випуск 34. – Харків. – 2011. – С. 28.
7. Векипедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://buklib.net/component/option,com\\_jbook/task,view/Itemid,9999999/catid,109/id,2253/](http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,9999999/catid,109/id,2253/)
8. Закон України «Про транспорт» згідно з Постановою Верховної Ради України від 10 листопада 1994 року № 233/94-ВР. – К. : ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2007. – 201 с.
9. Закон України «Про залізничний транспорт» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996 «40, ст.183; Вводиться в дію Постановою ВР № 274/96-ВР від 04.07.96, ВВР,

196, № 40, СТ.184 зі змінами та доповненнями, Закон України «Про залізничний транспорт» м. Київ 23 лютого 2012 р. № 4443-І [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.Zakon1.rada.gov.ua](http://www.Zakon1.rada.gov.ua)

**10.** Статут залізниць України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.railsystem.info/doc/Statut.shtml>

**11.** Организация железнодорожных пассажирских перевозок / Под ред. В. А. Кудрявцева / А. А. Авдовский, А. С. Бадаев, К. А. Белов и др. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.

**12. Беленький М. Н.** Економіка залізничного транспорту / М. Н. Беленький. – М., 1985. – С. 239.

**13. Громова О. В.** Підвищення економічної ефективності залізничних пасажирських перевезень у сучасних умовах : дис. ... канд. екон. наук, спеціальності 08.07.04 / О. В. Громова. – УкрДАЗТ. – Харків, 2002. – 174 с.

**14. Яновський П. О.** Пасажирські перевезення : навчальний посібник / П. О. Яновський. – Київ : НАУ, 2008. – 469 с.

**15. Сич Є. М.** Пасажирський комплекс залізничного транспорту: розвиток та ефективність : монографія / Є. М. Сич, В. П. Гудкова. – Київ : Видавництво «Аспект-поліграф», 2004. – 245 с.

**16. Аксьонов І. М.** Ефективність пасажирських залізничних перевезень : монографія / І. М. Аксьонов. – К. : Транспорт України, 2004. – 284 с.

УДК 658.012.32

## СИСТЕМНО-ДИНАМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

ОМАРОВ ШАХИН АНВЕР ОГЛЫ

УДК 658.012.32

### Омаров Шахин Анвер Оглы. Системно-динамическая модель устойчивого развития региона

В статье представлены результаты исследования, направленного на разработку системно-динамической модели устойчивого развития региона. Доказано, что управление устойчивым развитием региона должно базироваться на обоснованном прогнозе будущего. Однако в современных условиях, характеризующихся высоким уровнем нестабильности, существует множество возможных вариантов будущего, поэтому сделан вывод о том, что при моделировании регионального развития целесообразным является использование сценарного подхода, позволяющего сформировать возможные его сценарии. В статье предложена разработанная имитационная (системно-динамическая) модель развития Харьковской области, которая включает следующие укрупненные блоки: «Социальная сфера», «Бюджет», «Экономика», «Инвестирование», «Внешнеэкономическая деятельность», «Инновации» и «Экология». Рассмотрена структура блоков и приведены диаграммы потоков и причинно-следственных связей в них.

**Ключевые слова:** модель, регион, устойчивое развитие, сценарное моделирование, системно-динамическая модель.

**Рис.:** 10. **Формул:** 4. **Библ.:** 6.

**Омаров Шахин Анвер Оглы** – кандидат экономических наук, соискатель Научно-исследовательского центра промышленных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

УДК 658.012.32

### Омаров Шахин Анвер Оглы. Системно-динамична модель сталого розвитку регіону

У статті представлено результати дослідження, спрямованого на розробку системно-динамічної моделі сталого розвитку регіону. Доведено, що управління сталим розвитком регіону повинне базуватися на обґрунтованому прогнозі майбутнього. Однак у сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем нестабільності, існує безліч можливих варіантів майбутнього, тому зроблено висновок про те, що при моделюванні регіонального розвитку доцільним є використання сценарного підходу, що дозволяє сформулювати можливі його сценарії. У статті запропоновано розроблену імітаційну (системно-динамічну) модель розвитку Харківської області, що включає такі укрупнені блоки: «Соціальна сфера», «Бюджет», «Економіка», «Інвестування», «Зовнішньоекономічна діяльність», «Інновації» та «Екологія». Розглянуто структуру блоків і наведено діаграми потоків і причинно-наслідкових зв'язків у них.

**Ключові слова:** модель, регіон, стійкий розвиток, сценарне моделювання, системно-динамічна модель.

**Рис.:** 10. **Формул:** 4. **Бібл.:** 6.

**Омаров Шахин Анвер Оглы** – кандидат економічних наук, здобувач Науково-дослідного центру промислових проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

UDC 658.012.32

### Omarov Shaheen Anver ogly. System Dynamics Model of Sustainable Development in the Region

The paper presents the results of a study aimed at developing a system dynamics model of sustainable development in the region. It is proved that the management of sustainable development in the region should be based on a reasonable forecast of the future. However, under current conditions, with a high level of instability, there are many possible futures. Therefore it was concluded that the modeling of regional development is appropriate to use a scenario approach, engendering possible scenarios. The paper proposed the development of a simulation (system dynamic) model of the Kharkiv region, which includes the following basic block: «Social services», «Budget», «Economy», «Investment», «Foreign Trade», «Innovation» and «Ecology». The article describes the structure of the blocks and provides flow diagrams and cause-effect relationships in them.

**Keywords:** model, management, risk management, scenario simulation, system dynamics model.

**Pic.:** 10. **Formulae:** 4. **Bibl.:** 6.

**Omarov Shaheen Anver ogly** – Candidate of Sciences (Economics), Applicant of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

Устойчивое развитие страны во многом зависит от устойчивого развития ее регионов, которое, в свою очередь, обеспечивается продуманной и обоснованной региональной политикой.

Несмотря на длительную, по современным меркам, историю, обсуждение проблемы реализации идеи

устойчивого развития не привело пока к появлению целостной системы научных взглядов на механизм ее решения на региональном уровне. Тем не менее, региональной составляющей обеспечения перехода общества к устойчивому развитию и возможностям применения концепции устойчивого развития для решения про-